

DEPARTEMENTENE

Strategi

Bolig for velferd

Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014–2020)

DEPARTEMENTENE

Strategi

Bolig for velferd

Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014–2020)

INNHold

	FORORD	7
DEL 1:	HOVEDLINJENE I STRATEGIEN	9
	Felles ansvar – felles mål	10
	En særlig innsats overfor barnefamilier og unge	11
	Fra strategi til handling	13
Del 2:	NASJONALE MÅL OG PRIORITERTE INNSATSOMRÅDER	15
	Innledning	16
	Mål 1: Alle skal ha et godt sted å bo	17
	Mål 2: Alle med behov for tjenester, skal få hjelp til å mestre boforholdet	22
	Mål 3: Den offentlige innsatsen skal være helhetlig og effektiv	25
Del 3:	BAKGRUNNSINFORMASJON	29
	Vanskeligstilte på boligmarkedet	30
	Ansvar og oppgaver i det boligsosiale arbeidet	33
	Oversikt over statlige tilskudds- og låneordninger	36

FORORD

Alle skal bo godt og trygt. Dette er viktig for at vi skal kunne ta utdanning, danne familie, være i arbeid og ta vare på helsen vår. Boligen er også en ramme for et sosialt liv og gir tilhørighet til et nærmiljø og lokalsamfunn.

Selv om de fleste bor godt i Norge i dag, gjelder ikke dette alle. Rundt 150 000 personer regnes som vanskeligstilte på boligmarkedet. Av disse mangler rundt 6200 et fast sted å bo. De som ikke selv er i stand til å skaffe seg en bolig og bli boende, skal få den hjelpen de trenger. Ingen skal måtte gjøre seg fortjent eller kvalifisert til å få hjelp. Alle må bo, og med riktig hjelp kan alle bo.

Boligen og nærområdet har stor betydning for oppveksten til barn og unge. Vi vil derfor forsterke innsatsen overfor barnefamilier og unge som ikke bor bra. Dette er viktig for barna her og nå, og for å forhindre at dårlige levekår går i arv.

Erfaringene viser at samarbeid på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer er avgjørende for å lykkes i det boligsosiale arbeidet. Vi må løse oppgavene sammen. Derfor er vi fem statsråder som står bak strategien og som sammen med direktoratene skal sikre gode rammebetingelser for arbeidet. Samtidig er det kommunene som har nøkkelrollen. Det er kommunene som har nærhet til og kunnskap om lokale variasjoner og individuelle behov. Frivillige og ideelle organisasjoner er viktige samarbeidspartnere. Brukere, pårørende og interesseorganisasjoner skal høres.

Arbeidet med strategien viser at det er et stort engasjement for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Vi vil særlig takke alle kommunene og organisasjonene som har bidratt med nyttige og relevante innspill i utarbeidelsen av strategien. Vi håper og tror at engasjementet fortsetter når vi skal gå fra strategi til handling.

Målene i strategien er ambisiøse, men vi skal ikke undervurdere hva vi kan få til sammen. Gjennom arbeidet med strategien skal vi forenkle og fornye – for å forbedre.

Vi er klare for innsats og ønsker alle lykke til i samarbeidet!

Robert Eriksson
Arbeids- og sosialminister

Jan Tore Sanner
Kommunal- og moderniseringsminister

Solveig Horne
Barne-, likestillings- og inkluderingsminister

Bent Høie
Helse- og omsorgsminister

Anders Anundsen
Justis- og beredskapsminister

HVA ER BOLIGSOSIALT ARBEID?

Boligsosialt arbeid handler både om å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet og styrke den enkeltes mulighet til å mestre boforholdet. Arbeidet kan deles inn i operative og strategiske oppgaver. De operative oppgavene handler om å gi råd og veiledning, skaffe egnede boliger, tildele økonomisk støtte, iverksette bo- og nærmiljøtiltak, og å gi oppfølging og tjenester i hjemmet. De strategiske oppgavene handler om å sette langsiktige mål, utvikle tiltak og virkemidler for å nå disse målene, sette av økonomiske og faglige ressurser til arbeidet, og avgjøre hvor og av hvem de ulike operative oppgavene skal løses.

HVEM ER VANSKELIGSTILTE PÅ BOLIGMARKEDET?

Vanskeligstilte på boligmarkedet er personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde et tilfredsstillende boforhold på egen hånd. Disse befinner seg i en eller flere av følgende situasjoner:

- er uten egen bolig
- står i fare for å miste boligen sin
- bor i uegnet bolig eller bomiljø

Felles ansvar – felles mål

Regjeringen har fastsatt følgende nasjonale mål og prioriterte innsatsområder for det boligsosiale arbeidet:

Mål

1 Alle skal ha et godt sted å bo

2 Alle med behov for tjenester, skal få hjelp til å mestre boforholdet

3 Den offentlige innsatsen skal være helhetlig og effektiv

Prioriterte innsatsområder

- hjelp fra midlertidig til varig bolig
- hjelp til å skaffe en egnet bolig
- forhindre utkastelser
- gi oppfølging og tjenester i hjemmet
- sikre god styring og målretting av arbeidet
- stimulere til nytenkning og sosial innovasjon
- planlegge for gode bomiljøer

Målene skal bidra til at det boligsosiale arbeidet står på dagsorden i stat, kommune og hos samarbeidspartnere. Målene er overordnede, og sammen med de prioriterte innsatsområdene angir målene retningen for arbeidet i årene som kommer.

Et godt boligsosialt arbeid får positive konsekvenser for måloppnåelse innen arbeid, helse, utdanning og integrering. Videre er for eksempel hjelp til inntekt gjennom arbeid eller utdanning ofte avgjørende for å lykkes med boligsosialt arbeid.

Strategien er langsiktig og skal gjelde fra 2014 til 2020. Vi vil gjennomføre en midtveis- og slutt-evaluering av arbeidet. Vi vil også vurdere eventuelle justeringer av mål og innsatsområder ut fra de erfaringene vi gjør oss.

Strategien skal samle og målrette den offentlige innsatsen overfor vanskeligstilte på boligmarkedet. Den gir en oversikt over politikkområdet, der ansvaret er fordelt på flere sektorer og forvaltningsnivåer. Erfaring viser at samarbeid på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer er avgjørende for å lykkes. Et godt samarbeid forutsetter at aktørene kjenner sin egen og andres rolle. Strategien skal derfor bidra til å tydeliggjøre ansvar, oppgaver og forventninger i det boligsosiale arbeidet. Strategien skal også sikre en mer koordinert bruk av de statlige virkemidlene slik at de i større grad bidrar til at vanskeligstilte på boligmarkedet får en varig og stabil bosituasjon.

En særlig innsats overfor barnefamilier og unge

Boligen og nærområdet utgjør en viktig ramme for barn og unges oppvekst. Vi vil derfor forsterke innsatsen overfor barn og unge som ikke bor bra. Dette er viktig for barna her og nå, og for å forebygge reproduksjon av sosial ulikhet.

Barn i lavinntektsfamilier bor ofte dårligere og trangere enn andre, og de bor sjeldnere i en bolig som familien selv eier.¹ De fleste barnefamilier i Norge, også lavinntektsfamilier, eier likevel egen bolig. Det er en liten gruppe barnefamilier som leier bolig, og en forholdsvis liten gruppe av disse igjen som leier av kommunen. Barnefamilier som bor i kommunale utleieboliger, har i gjennomsnitt en betraktelig dårligere bostandard enn andre lavinntektsfamilier som bor i en bolig de selv eier. Familiene i kommunale boliger har flere problemer med støy og fukt, trekk og kulde, og dårligere materiell standard. Nesten dobbelt så mange er trangbodde sammenlignet med andre lavinntektsfamilier. Det er også en del barnefamilier som bor i kommunale utleieboliger med bomiljøer som oppleves som utrygge for barn.

En kartlegging av bostedsløse² i 2012 viser at 679 barn var bostedsløse sammen med foreldrene sine, mens det i 2008 ble registrert 400 barn.³ Vold eller

trusler om vold, samlivsbrudd og utkastelse fra bolig er hovedårsakene til at bostedsløshet blant barnefamilier oppstår. De vanligste oppholdsstedene for disse familiene er hos venner og familie, i kriesenter og i andre midlertidige botilbud som kommunen tilbyr. De fleste skaffer seg et sted å bo forholdsvis raskt, men rundt 30 prosent har vært i den midlertidige bosituasjonen i mer enn seks måneder.

Barn i asylmottak skal bosettes innen tre måneder etter at de har fått vedtak om opphold. I 2013 måtte 28 prosent av enslige barn og unge vente mer enn tre måneder på bosetting i en kommune. For familier med mindreårige barn var det 83 prosent som måtte vente mer enn tre måneder. Det er ikke gunstig at barn oppholder seg unødvendig lenge i et midlertidig botilbud, slik mottak er. De bør raskest mulig få etablere seg i kommunen de skal bo i og etablere nettverk i, og slik få en stabil og trygg ramme i oppveksten.

Siden 1996 har andelen unge bostedsløse i alderen 18–25 år økt jevnt. Kartleggingen fra 2012 viste imidlertid at denne utviklingen har stabilisert seg. I 2012 utgjorde de unge 23 prosent av de rundt 6200 personene som ble registrert som bostedsløse. Bostedsløshet blant unge går klart ned i de store byene, men det er fortsatt her det er flest unge bostedsløse. Likevel er unge bostedsløse som gruppe klart overrepresentert i de mindre kommunene.

1 NOU 2011:15 *Rom for alle*.

2 I kartleggingen legges følgende definisjon til grunn: Som bostedsløs regnes personer som ikke disponerer eid eller leid bolig, men som er henvist til tilfeldige eller midlertidige botilbud, oppholder seg midlertidig hos nær slektning, venner eller kjente, personer som befinner seg under kriminalomsorgen eller i institusjon og skal løslates eller utskrives innen to måneder og ikke har bolig. Som bostedsløs regnes også personer uten ordnet oppholdssted kommende natt.

3 Dyb, E., K. Johannessen (2013): *Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2013:5. Oslo: NIBR.

Vi har fastsatt følgende nasjonale resultatmål:

- 1:
Utleieboliger for barnefamilier skal være av god kvalitet og i et trygt bomiljø**
- 2:
Midlertidige botilbud skal bare unntaksvis benyttes av barnefamilier og unge, og slike opphold skal ikke vare mer enn tre måneder**
- 3:
Bostedsløshet blant barnefamilier og unge skal forebygges og reduseres**

Når vi skal vurdere måloppnåelse, vil vi legge vekt på erfaringene til barnefamilier og unge.

Vi vil bidra til å nå målene ved å

- se de boligsosiale virkemidlene i sammenheng med andre velferdspolitiske tiltak innenfor arbeid, sosiale tjenester, helse- og omsorgstjenester og barnevern. Vi vil bidra til at:
  - flere vanskeligstilte foreldre får en sterkere tilknytning til arbeidslivet
  - flere unge får muligheten til å gjennomføre utdanning
- hjelpe flere vanskeligstilte barnefamilier til å kjøpe egen bolig gjennom de boligsosiale virkemidlene
- skaffe flere utleieboliger med god utforming og i bomiljø som er egnet for barn
- stimulere til at det private leiemarkedet fungerer bedre for vanskeligstilte på boligmarkedet
- sikre mer tilgjengelig og tilpasset informasjon til ungdom om muligheter og rettigheter knyttet til det å bo

Fra strategi til handling

I strategiperioden er det behov for å arbeide lokalt, regionalt og sentralt. Kommunen har hovedansvaret for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Statlige aktører bidrar med å legge til rette for at kommunen kan ivareta dette ansvaret. Frivillige organisasjoner og bruker- og interesseorganisasjoner er viktige samarbeidspartnere. Vi er avhengige av at alle slutter opp om strategien og tar sin del av ansvaret for å sikre god måloppnåelse.

Kommunene har nøkkelrollen

Alle kommuner har et ansvar for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Dette er viktig for å sikre at alle får et likeverdig tilbud uavhengig av hvor de bor i landet. Det at alle kommuner har dette ansvaret skal også sikre at vanskeligstilte får den hjelpen de trenger så tidlig som mulig. Skal vi lykkes med å forebygge boligproblemer, er det derfor avgjørende at alle kommuner er sitt ansvar bevisst.

Strategien skal styrke kommunenes muligheter til å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet, både faglig og økonomisk. Rundt 50 kommuner med store boligsosiale utfordringer har inngått et langsiktig og forpliktende samarbeid med Husbanken. Formålet med samarbeidet er å støtte opp om en helhetlig og lokalt tilpasset politikk som gjør at flere får den

hjelpen de trenger. Andre statlige instanser skal trekkes med og bidra i samarbeidet der dette er relevant. Det vil skape forutsigbarhet og helhet i dialogen mellom kommunene og statlige instanser. Husbanken sikrer at erfaringene fra kommunesatsingen er tilgjengelig for alle kommuner i landet.

Direktoratene skal iverksette den statlige politikken

Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Kriminalomsorgsdirektoratet, Helse- og omsorgsdirektoratet, Husbanken og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet skal alle bidra med å iverksette strategien. Husbanken skal koordinere arbeidet.

Direktoratene skal innenfor sine ansvarsområder og virkemidler iverksette tiltak som støtter opp om målene og innsatsområdene i strategien. Direktoratene skal sammen utarbeide årlige tiltaksplaner. I tillegg skal de hvert år rapportere på måloppnåelse og om eventuelle hindringer for effektiv gjennomføring.

Direktoratene skal også utarbeide en boligsosial veileder som skal være et verktøy når politikken skal iverksettes og gjennomføres lokalt. Veilederen skal

Foto: Anne Lise Nordheim/KMD

være tverrfaglig og gi en samlet framstilling av gjeldende lovverk, aktuelle virkemidler, kompetanse og vise til gode eksempler på resultatmål, metoder og tiltak.

Direktoratene skal invitere med seg kommunesektoren i et nasjonalt prosjekt for å sammenstille og utvikle indikatorer og resultatmål som støtter opp om strategiens mål og innsatsområder.

Fylkesmannen er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Stortinget og regjeringen. Fylkesmannen bidrar i forvaltningen av flere kommunerettede tilskudd med betydning for det boligsosiale arbeidet. Flere embeter bidrar også med å utvikle og spre boligsosial kompetanse

Departementene skal sikre gode rammebetingelser

Strategien trekker opp linjene for regjeringens politikk som har betydning for vanskeligstilte på boligmarkedet. Vi vil følge opp strategien gjennom årlige budsjetter, styringssignaler til underliggende direktorater, lov- og regelverksutvikling, i forskningsoppdrag og i statens dialog med kommunesektoren.

Vi skal ha en god dialog med KS om arbeidet med strategien. KS og departementene vil årlig arrangere en boligsosial lederkonferanse for å drøfte muligheter og hindringer i arbeidet.

Vi vil rette en særskilt innsats mot Oslo, og bygge videre på det etablerte samarbeidet som Husbanken har med kommunen. Oslo er den kommunen som har de største boligsosiale utfordringene. Oslo kommune og Husbanken har en samarbeidsavtale for å nå felles mål i boligsosialt arbeid. Samarbeidsavtalen ser forvaltning og utvikling av økonomiske virkemidler i sammenheng med boligsosial og områderettet innsats.

Viktige samarbeidspartnere

Helse-, omsorgs- og velferdstjenester må utformes i samspill med de det gjelder. Dette vil bedre kvaliteten på tjenestene, samtidig som den enkeltes muligheter for å bruke sine erfaringer blir styrket. Vi vil styrke brukermedvirkningen i det boligsosiale arbeidet. Vi vil blant annet gjennomføre brukerundersøkelser for å få mer kunnskap om hvorvidt den offentlige innsatsen inkluderer hele befolkningen. Det er særlig behov for å undersøke om innvandrere har samme tilgang på hjelp som resten av befolkningen, og identifisere eventuelle språklige og kulturelle barrierer.

Frivillige og ideelle organisasjoner er sentrale aktører i det norske samfunnet og kan bidra på flere viktige områder i den boligsosiale strategien. De bør involveres i arbeidet både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Flere av organisasjonene har lang tradisjon for å samarbeide med det offentlige om boligsosialt arbeid. Frivillige organisasjoner representerer tilhørighet, fellesskap og mening. De arbeider for å skape tillit mellom mennesker og bygge ned fordommer og motsetninger, og bidrar med dette til å sette individet i sentrum i det boligsosiale arbeidet.

Innledning

Bolig er en forutsetning for velferden vår

Visjonen for det boligsosiale arbeidet er at alle skal bo godt og trygt. Dette er viktig for at vi skal kunne stå i et utdanningsløp, danne familie, ha en stabil tilknytning til arbeidslivet og ta vare på helsen vår. Boligen er også en ramme for et sosialt liv og gir en tilhørighet til et nærmiljø og lokalsamfunn.

Selv om de aller fleste bor svært godt i Norge i dag, gjelder ikke dette alle. Å bo dårlig eller å være bostedsløs kan ha store negative konsekvenser for livskvaliteten. Det blir vanskeligere å ta imot og ha nytte av helse-, omsorgs- og velferdstjenester, gjennomføre utdanning og delta i arbeidslivet. En utrygg bosituasjon kan vanskeliggjøre integrering, og veien til kriminalitet, rusproblemer og psykiske vansker kan bli kortere. Særlig alvorlig er det når boligen og bomiljøet ikke bidrar til trygge oppvekstvilkår for barn og unge.

Vanskeligstilte på boligmarkedet

Vanskeligstilte på boligmarkedet er personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon på egen hånd. For de aller fleste vanskeligstilte er det lav inntekt som er årsaken til at de ikke får dekket

sine boligbehov. I NOU 2011:15 *Rom for alle* anslo utvalget at rundt 150 000 personer regnes som vanskeligstilte på boligmarkedet. Av disse mangler rundt 6200 personer et fast sted å bo, og de fleste av disse har til dels store og sammensatte tilleggsutfordringer.

Grupper som er overrepresenterte blant vanskeligstilte på boligmarkedet, er personer og familier med lave inntekter, unge som står utenfor utdanning og arbeidsliv, flyktninger, tidligere innsatte, personer med rusproblemer og/eller psykiske lidelser, og personer med nedsatt funksjonsevne, blant annet utviklingshemmede.

Alle kan bo

Det er først og fremst et personlig ansvar å skaffe seg et sted å bo. Det offentlige oppgave er å legge til rette for at folk kan klare seg på egen hånd. De som ikke selv er i stand til å skaffe seg en bolig og bli boende, skal få den hjelpen de trenger. Hjelpen skal i størst mulig grad sette folk i stand til å mestre egne liv. Ingen skal måtte gjøre seg fortjent eller kvalifisert til å få hjelp. Alle *må* bo, og med riktig hjelp *kan* alle bo.

Mål 1: Alle skal ha et godt sted å bo

Alle skal ha mulighet til å skaffe seg en bolig av god kvalitet, ha en forutsigbar og håndterlig boligøkonomi og være en del av et trygt bomiljø og lokalsamfunn. Boliger til vanskeligstilte skal være av god kvalitet, og de skal være utformet slik at de gir den enkelte mulighet til å skape et hjem og til å leve et selvstendig liv. Barn og unge skal sikres en god og trygg bosituasjon. Det er viktig at unge voksne i barnevernet får nødvendig støtte og hjelp i overgangen fra fosterhjem/institusjon til en selvstendig voksentilværelse.

Bostedsløshet må forebygges og reduseres. Bruk av midlertidige botilbud skal begrenses i omfang og lengde, og det skal være kvalitetsmessig forsvarlig ut fra den enkeltes behov. Opphold som varer mer enn 3 måneder skal bare skje unntaksvis. Midlertidig botilbud skal bare unntaksvis benyttes til barnefamilier og ungdom, eller til personer som løslates fra fengsel eller utskrives fra institusjon.

Prioriterte innsatsområder:

- hjelp fra midlertidig til varig bolig
- hjelp til å skaffe en egnet bolig

Hjelp fra midlertidig til varig bolig

Hjelpe de som bor i midlertidig botilbud, til en varig bolig

Alle som ikke har et sted å oppholde seg og sove det neste døgnnet, har krav på et midlertidig botilbud fra kommunen.⁴ Midlertidige botilbud skal avhjelpe akutt bostedsløshet og opphold som varer mer enn tre måneder bør bare unntaksvis forekomme. Botilbudet må ha en forsvarlig kvalitet. NAV-kontorene skal så vidt mulig umiddelbart iverksette tiltak for å sikre overgang til varig botilbud. For personer som ikke klarer å ivareta sine interesser på boligmarkedet, bør bolig og nødvendige tjenester for å sikre en stabil bosituasjon være en del av individuell plan.

4 I § 27 i lov om sosiale tjenester i NAV heter det at *kommunen er forpliktet til å finne midlertidig botilbud for dem som ikke klarer det selv.*

« Permanente botilbud bedrer livssituasjonen, all midlertidighet forverrer.

(Larvik kommune)

Rapportering fra KOSTRA⁵ viser at det bare er et fåtall barn som bor i midlertidig botilbud i mer enn tre måneder. De få er likevel for mange. En ny veileder om boligsosialt arbeid vil inneholde gode eksempler på tiltak for å forhindre at barn bor lenge i midlertidige botilbud.

En stor andel av de som har vært bostedsløse over lang tid og gjentatte ganger, har rusproblemer og psykiske lidelser. For denne gruppen henger bolig, behandling og oppfølging, og muligheter for arbeid eller aktivitet, uløselig sammen. Flere kommuner og organisasjoner har påpekt behovet for å utvikle flere bolig- og tjenestemodeller til de mest vanskeligstilte. Vi vil stimulere til at det etableres flere botilbud til denne gruppen, og til at det utvikles flere typer modeller for å sikre brukermedvirkning ved bosetting og ved utformingen av tjenestetilbudet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet, Helse- og sosialdirektoratet og Husbanken tilbyr flere virkemidler rettet mot denne målgruppen. Tilbakemeldinger fra kommunene tyder på at virkemidlene i større grad kan koordineres fra statlig side, særlig med hensyn til søknadsfrister, rapportering og tildelingskriterier. Vi skal derfor sikre en mer koordinert bruk av de statlige virkemidlene, slik at de i større grad kan bidra til at de mest vanskeligstilte får en varig og stabil bosituasjon. Dette vil være en del av direktoratenes årlige tiltaksplaner.

Hjelpe de som skrives ut fra institusjon, til et sted å bo

En god bolig er viktig for helsen og livssituasjonen, og er av avgjørende betydning for effekten av behandling. De som skrives ut fra institusjon, skal ikke bli bostedsløse. Kartlegging av bostedsløse viser imidlertid at 15 prosent av bostedsløse

5 KOSTRA står for Kommune-Stat-Rapportering og gir statistikk om ressursinnsatsen, prioriteringer og måloppnåelse i kommuner, bydeler og fylkeskommuner.

oppholder seg på en institusjon og skal skrives ut innen to måneder uten å disponere egen bolig.⁶

De lovpålagte samarbeidsavtalene mellom helseforetakene og kommunen inneholder retningslinjer for samarbeid i tilknytning til innleggelse, utskrivning, habilitering, rehabilitering og lærings- og mestringstilbud.⁷ Dette skal sikre helhetlige og sammenhengende helse- og omsorgstjenester til pasienter med behov for koordinerte tjenester, og retningslinjer for samarbeid om utskrivningsklare pasienter som antas å ha behov for kommunale tjenester etter utskrivning fra institusjon.

Det tar tid å skaffe bolig, og derfor må arbeidet med å skaffe bolig ved endt opphold på institusjon starte tidlig. Samhandlingsreformen skal bedre samarbeidet mellom spesialisthelsetjenesten og helse- og omsorgstjenestene i kommunene om oppgaver som skal bidra til å sikre gode overganger fra institusjon til bolig. Dess tidligere i et behandlingsopphold man starter arbeidet med å skaffe bolig og opprette kontakt med det øvrige tjenesteapparatet, dess mer sannsynlig vil det være at man har skaffet bolig og nødvendige tjenester ved utskrivning.

Kommunene har plikt til å sørge for at personer som har behov for langvarige og koordinerte tjenester fra flere instanser og over tid tilbys individuell plan og koordinator.⁸ Kommunen har plikt til å tilby koordinator selv om vedkommende ikke ønsker en individuell plan. Bolig og boligjenester bør være en del av øvrige tjenester når dette er påkrevd for å sikre en tilfredsstillende bosituasjon for den enkelte. En individuell plan og ansvarsgrupper kan være nyttige verktøy i dette arbeidet.

« Bolig må foreligge før, under og etter et behandlingsopphold. (...) Uten varig bolig med riktig tilpasset oppfølging vil vi ikke nå samhandlingsreformens intensjoner. (Diakonhjemmet sykehus)

Det er behov for å utvikle flere modeller for samhandling, slik at flere personer med rusproblemer og/eller alvorlige psykiske lidelser kan få helhetlige, fleksible og individuelt tilpassede tjenester. Vi vil stimulere til modeller som skal sikre gode helse- og omsorgstjenester i bolig. Tilskudd til kommunalt rusarbeid og tilskudd til utprøving av samhandlingsmodeller er sentrale virkemidler i dette arbeidet. Frivillige organisasjoner kan bidra til å supplere det offentlige tilbudet og delta i utviklingen av nye modeller for oppfølging.

Hjelp de som løslates fra fengsel, til et sted å bo

Innsatte har dårligere levekår enn befolkningen ellers. Ved starten av soningen er en tredjedel bostedsløse, mens tallet øker til to tredjedeler etter endt opphold i fengsel.⁹ Dette innebærer at en tredjedel av de innsatte mister boligen sin under soningsoppholdet.

Arbeidet med tilbakeføring av innsatte i fengsel handler i stor grad om å tilby hjelp til å skaffe bolig, arbeid, helse- og omsorgstjenester, økonomirådgivning og andre tjenester som de trenger for å leve et lovlydig liv. Arbeids- og velferdsforvaltningen, helse- og omsorgstjenesten, opplæringsetaten og spesialisthelsetjenesten er ansvarlige for å tilby tjenester til denne gruppen. Kriminalomsorgen plikter på sin side å legge til rette for at offentlige etater får utøvd sine tjenester overfor domfelte og innsatte.¹⁰

Etter endt soning i fengsel kan en trygg bosituasjon gi den forutsigbarheten og tryggheten som trengs for å unngå tilbakefall til kriminalitet og eventuelt rusproblemer. Ved behov for hjelp til å skaffe bolig må kommunen være informert i god tid før løslatelsen. Kriminalomsorgen er pålagt å ta kontakt med offentlige myndigheter, organisasjoner eller andre som gir hjelp til å skaffe bolig, arbeid og opplæring. Samarbeidsavtaler mellom kommuner og kriminalomsorgen er et virkemiddel som brukes for å sikre at riktig hjelp kommer til riktig tid.

6 Dyb, E., K. Johannessen (2013): *Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2013:5.

7 Helse- og omsorgstjenesteloven §§ 6-1 og 6-2

8 Helse- og omsorgstjenesteloven §§ 7-1 og 7-2

9 Dyb, E. m.fl (2006): *Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold*. Samarbeidsrapport NIBR/Byggforsk 2006.

10 Straffegjennomføringsloven § 4

Foto: Stein J. Bjørge/Aftenposten/NTB scanpix

Det boligsosiale arbeidet er et komplekst fagfelt som innebærer en tverretattlig tilnærming på alle styringsnivå i den offentlige forvaltningen. Det kreves samhandling mellom ulike offentlige tjenesteytere tilknyttet ulike statlige og kommunale nivå, frivillige organisasjoner og den domfelte.

(Kriminalomsorgen region Vest)

Vi trenger mer kunnskap om hva som må til for å sikre vellykkede overganger fra institusjon og fengsel til egen bolig. Vi vet for lite om konkrete årsaker til at noen blir bostedsløse etter fullført behandling eller soning. Denne kunnskapen skal hjelpe statlige og kommunale instanser til å evaluere arbeidet, utvikle gode samarbeidsarenaer og sette i gang nye tiltak. Det er satt i gang forskningsprosjekter og kartlegginger for å imøtekomme disse behovene.

Styrke kommunenes forutsetninger for å bosette flyktninger

Selv om kommunene har bosatt mange flyktninger de siste årene, er det for mange som må vente lenge før de kan starte på sin nye hverdag i en

kommune. Dette antallet har økt mye de siste årene. Ved utgangen av januar 2014 var det 5700 flyktninger som bodde på mottak selv om de hadde lovlig opphold.

Å bosette flyktninger er en varig oppgave for kommunene. I dette arbeidet opplever mange kommuner at mangel på egnede boliger til rett tid og på rett sted gjør at de ikke kan ta imot flere flyktninger.

Husbanken og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet skal sammen synliggjøre hvordan de boligsosiale virkemidlene kan støtte opp om kommunale strategier for å bosette flyktninger, både på kort og på lang sikt. Husbanken og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet skal også legge til rette for erfaringsutveksling mellom kommuner om planlegging og gjennomføring av arbeidet med å skaffe botilbud til flyktninger. I 2013 inngikk staten ved BLD, JD og KMD en samarbeidsavtale med KS om økt bosetting av flyktninger i kommunene. Denne boligsosiale strategien skal støtte opp om bosettingsmålene i samarbeidsavtalen.

Hjelp til å skaffe en egnet bolig

Utvikle et større og mer variert kommunalt botilbud

Kommunene skal medvirke til å skaffe boliger til personer som ikke selv kan ivareta sine interesser på boligmarkedet.¹¹ Et virkemiddel som kommunene bruker for å følge opp dette ansvaret, er å tildele utleieboliger til vanskeligstilte. Kommunalt disponerte utleieboliger skal være et godt og verdig botilbud.

En stor utfordring for mange kommuner er at de disponerer for få egnede boliger til vanskeligstilte. Den økonomiske terskelen for å kjøpe bolig har blitt for høy for en del husholdninger. Det private leiemarkedet er presset, noe som igjen ser ut til å ha økt etterspørselen etter hjelp fra kommunen til å skaffe en egnet bolig.

Gjennom grunnlån og tilskudd vil vi at kommunene skaffer flere egnede utleieboliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. I flere kommuner er det også behov for en større spredning av utleieboliger. Vi vil at de statlige virkemidlene i større grad støtter opp om langsiktig planlegging og utvikling av den kommunale boligmassen for vanskeligstilte på boligmarkedet.

¹¹ Helse- og omsorgstjenesteloven § 3-7 og lov om sosiale tjenester i NAV § 15

Et mål i velferdspolitikken har siden 1990-tallet vært at flest mulig skal bo i eget hjem og motta nødvendige tjenester der. Målet om normalisering innebærer at flest mulig skal bo i mest mulig vanlige boliger i ordinære bomiljøer og ha muligheten til å leve selvstendige og aktive liv. Nasjonale og internasjonale erfaringer tyder på at dette også bør gjelde for de med store og komplekse utfordringer.

Undersøkelser tyder imidlertid på at samlokaliserte boliger til vanskeligstilte har blitt mer vanlig de siste årene. I tildelingen av tilskudd til samlokaliserte utleieboliger og omsorgsboliger legger Husbanken vekt på at tilbudet fremmer normalisering og integrering. Samlokaliserte boenheter skal ikke ha institusjonslignende preg og antall boenheter skal ikke være for stort. Boenhetene bør plasseres i ordinære bomiljøer, slik at prinsippene om normalisering og integrering ivaretas. Ulike brukergrupper skal ikke samlokaliseres på en uheldig måte.

Gi hjelp til å kjøpe en bolig

Hjelp til å kjøpe og beholde en bolig bidrar ikke bare til å få personer ut av en vanskelig bosituasjon. Hjelpen kan også forebygge boligproblemer og forhindre at flere blir vanskeligstilte på boligmarkedet.

Stadig flere kommuner bruker ulike modeller for leie-til-eie som en del av sitt boligsosiale arbeid, der de systematisk hjelper sine leietakere til å bli boligeiere. Her er startlån og tilskudd til etablering sentrale virkemidler. Det å få hjelp til å kjøpe egen bolig gjør at flere kan få en mer selvstendig bosituasjon, samtidig som det demper presset på de kommunale utleieboligene. Dette er særlig relevant for flyktningfamilier som etter en viss botid i Norge har etablert seg i arbeidslivet og bedret sin økonomiske situasjon. For en del personer med utviklingshemning vil det å eie boligen sin bidra til et mer selvstendig liv.

Kommunene må ha kapasitet til å gi individuell veiledning og oppfølging, og de må ha kompetanse på låneforvaltning og privatøkonomi. Husbanken skal bidra til at kommunene får økt kompetanse om bruk av individuelt tilpassede lånevilkår for startlån og om god oppfølging av startlånskunder med betalingsproblemer.

Sjef i eget liv

Ny GIV er et partnerskap mellom statlige instanser, fylker og kommuner for at flere elever skal gjennomføre videregående opplæring. Ungdom utenfor skole og arbeidsliv skal returnere til videregående opplæring eller kvalifiseres til ordinært arbeid. At unge består videregående opplæring styrker tilknytningen til arbeidslivet, noe som igjen øker mulighetene for å skaffe seg en bolig og beholde den.

Finans Norge, Arbeids- og velferdsdirektoratet og Husbanken har utviklet en digital læringssimulator i økonomi for ungdom – Sjef i eget liv. Simulatoren kan brukes på ungdomstrinnet og i videregående opplæring, og for ungdom som står utenfor skole og arbeid. Målet er at ungdom skal få økt innsikt om egen økonomi og sine muligheter på boligmarkedet.

Gi veiledning om det private leiemarkedet

De fleste leier bolig for en kortere periode i livet før de blir boligeiere. Det å leie bolig kan være ønskelig ved kortere boforhold og gi lavere økonomisk risiko enn å eie bolig. Det er likevel en liten andel av den norske befolkningen som er langtidsleiere.

Blant langtidsleierne er det en overrepresentasjon av vanskeligstilte på boligmarkedet. Boligene på det private leiemarkedet er oftere av dårlig kvalitet enn eierboligene, og husleiene har i enkelte deler av landet økt betydelig de siste årene. Det finnes også indikasjoner på diskriminering i leiemarkedet og at vanskeligstilte stiller bakerst i køen når utleierne skal velge leietakere.

Nyere forskning har også identifisert barnefamilier som flytter mye rundt i det private leiemarkedet.¹² Årsakene til hyppige flyttinger ser ut til å handle om at boligene er av dårlig kvalitet, og at leieforholdene er uforutsigbare. Uforutsigbare leieforhold knytter seg til korte husleiekontrakter og til at de blir sagt opp i kontraktperioden. Disse familiene ser ut til å ha for lave inntekter til å kjøpe egen bolig og er for ressurssterke til å leie av kommunen. Selv om dette trolig dreier seg om en liten gruppe personer og familier, er det svært alvorlig for de det gjelder. Å flytte ofte kan gjøre det vanskelig for barn å bli integrert i nærmiljø, ivareta relasjoner med jevnaldrende og få god tilknytning i skolen. Vi vil vurdere hvordan de statlige virkemidlene i større grad kan hjelpe denne gruppen.

Både manglende kunnskap og bevisste brudd på bestemmelser om leiernes rettigheter har betydning for leieforholdene. Det gjør at husleiene settes høyere enn det loven tillater, eller at leierne ikke har tilstrekkelig kjennskap til sitt vern mot utkastelser og kontraktsoppsigelser. Økt kunnskap om rettighetene og god bistand fra blant annet leieboerorganisasjoner kan styrke leiernes rettssikkerhet. Vi vil derfor styrke leieboerorganiseringen og gjøre husleieloven bedre kjent hos både leiere og utleiere. Vi vil særlig øke kjennskapen til husleierett i organisasjoner som har tilknytning til minoritetsgrupper.

¹² Grødem, A.S. og M.L. Sandbæk (2013): Helt bakerst i køen. Barnefamilier med ustabile boforhold. Fafo-rapport 2013.

Mål 2: Alle med behov for tjenester, skal få hjelp til å mestre boforholdet

Mange vanskeligstilte på boligmarkedet har behov for hjelp til å mestre boforholdet. I slike tilfeller kan sosiale tjenester og helse- og omsorgstjenester være en forutsetning for stabile og forutsigbare boforhold. For disse personene handler det å bo om mer enn en bolig. Bolig og mestring av boforholdet må derfor inngå som en del av andre tjenester når dette er nødvendig. Utkastelser skal så langt som mulig forhindres.

Prioriterte innsatsområder:

- forhindre utkastelser
- gi oppfølging og tjenester i hjemmet

Forhindre utkastelser

I mange tilfeller er økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning fra NAV-kontorene avgjørende for å forhindre utkastelser. NAV-kontorene får ikke alltid kjennskap til mislighold før namsmannen sender ut varsel om utkastelse. På dette tidspunktet har prosessen kommet langt, og kostnadene blir derfor store for alle parter, både kommunen, leietakeren og utleieren. Resultatet kan være at utkastelsen blir gjennomført, og at NAV-kontorene må skaffe en ny bolig til den det gjelder.

Husleieloven gir utleier mulighet til å varsle kommunen dersom leieren står i fare for å bli kastet ut.¹³ Varslingsregelen kom inn i loven i 2007 og har nylig blitt evaluert.¹⁴ Evalueringen konkluderte med at varsling bidrar til færre utkastelser. Varslingsregelen er imidlertid lite kjent. Rapporten tilrå at private utleiere bør gjøres oppmerksom på regelen og oppfordres til å varsle NAV-kontoret, særlig når barnefamilier står i fare for å bli kastet ut. Et annet funn i evalueringen er at dess bedre rutiner NAV-kontorene har i varslingssaker, dess færre saker ender med utkastelse. Det er også indikasjoner på at kommuner som har faste rutiner for varslingssaker, opplever arbeidet som mindre ressurskrevende enn andre.

13 Husleieloven § 9-11

14 Holm, A. (2013): *Husleielovens varslingsregel*, NIBR-rapport 2013:7.

Dette er kunnskap og erfaringer som vil bli trukket inn i den kommende veilederen om boligsosialt arbeid.

For å hindre utkastelse fra bolig på grunn av ubetalt husleie, er det behov for en samordnet, felles innsats fra NAV-kontorene og namsmannen. Dette er blant annet trukket fram i rundskriv til lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen.

"Å gi livet en sjanse" – et innblikk i Boligsosialt team i ByBo (Kirkens Bymisjon)

Når samtalen går rundt bordet i Boligsosialt Team, handler det ikke om progresjon, gjennomstrømning eller suksess. Det er ikke vårt språk, og det speiler ikke hverdagen. Samtalene handler om livet, sorger og gleder, små og store utfordringer. Det er i boligen livet leves, og vi ser daglig at boligen har stor betydning. Lever du i midlertidighet, hos venner eller bekjente, på hospits eller andre overnattingssteder, da leves livet her og nå - uten at du våger å tenke på hvordan en framtid kan bli, eller hvor mulighetene ligger.

Vi legger til rette for at beboere kan håndtere en strevsom hverdag, bidrar til at de kan motta og nyttiggjøre seg den hjelpen de har behov for og har krav på. De færreste som får bolig hos oss blir rusfrie, får seg jobb eller "lever lykkelig alle sine dager". De fortsetter å leve sine liv. Liv som med et "vanlig" blikk kan virke både begredelig og trist. Et liv med egne drømmer og ambisjoner som ofte utfordres av andres forventninger om hva som er bra eller mulig.

Hva slags resultater ønskes og hvordan kan det måles? Vi ser gode resultater for mange av våre beboere, men resultatene er ofte "usynlige" og ikke alltid "bra nok".

Gode boligtilbud utgjør et viktig fundament og kan gi muligheter for mer kontroll og nye valg for eget liv. Noe av det viktigste vi gjør er å være der, akseptere den enkelte og det livet de lever. Med tro på muligheter og med realistiske forventninger.

Gi oppfølging og tjenester i hjemmet

Kommunene melder om at en stadig større andel av de som ber om hjelp til å skaffe bolig, også har behov for andre tjenester. Noen trenger praktisk veiledning om hvordan de kan oppnå et godt forhold til utleier, hvor de finner informasjon om leiekontrakten, hvilke rettigheter og plikter de har gjennom husleieloven, og hvordan de kan være en god nabo. Andre trenger mer sammensatt og langvarig hjelp til å mestre boforholdet og livssituasjonen for øvrig, for eksempel oversikt over egen økonomi, sikre betaling av faste utgifter, gode rutiner på renhold, hygiene, daglige og ukentlige gjøremål i leiligheten, innkjøp, kosthold, ernæring, rusmestring, fysisk og psykisk helsehjelp og hjemmehjelpstjenester. Kommunen skal vurdere slike behov individuelt og fatte vedtak om praktisk bistand, opplæring og støttekontakt. Dette stiller krav til de som skal utforme og gjennomføre veiledning og tjenester, både når det gjelder faglig kompetanse og evne til å se den enkeltes behov og muligheter. Erfaring viser at daglige aktiviteter er med på å forhindre ensomhet og isolasjon.

«*Det er ikke kun å skaffe bolig til flest mulig som bør være et viktig innsatsområde i det boligsosiale arbeidet. Det er vel så viktig å bidra til at flest mulig kan bli boende i den leiligheten de allerede har. For å oppnå dette er det viktig at kommunene får på plass helhetlige tilbud til den enkelte med tilstrekkelig booppfølging og medisinsk oppfølging.*

(Gatejuristen)

De som har behov for langvarige og koordinerte tjenester, har rett til å få utarbeidet en individuell plan (IP).¹⁵ Kommunen har også plikt til å tilby en individuell plan. Individuell plan er brukernes egen plan og skal gjenspeile brukernes behov, ønsker og mål. Planen skal bidra til at brukeren får et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud. Hjelp til å skaffe og holde på en bolig kan være blant tiltakene. Det er fremdeles mange som har rett til individuell plan, og som ikke får det.¹⁶ Mange av disse har likevel en eller annen form for systematisk oppfølging.

«*Fleksibilitet i tjenestene gir mulighet til individuell tilrettelegging – både av de fysiske omgivelsene og de sosiale omgivelsene.*

(Autismeforeningen i Norge)

For personer med rusavhengighet og/eller psykiske problemer er oppfølging og tjenester i hjemmet ofte en del av et helhetlig behandlings- og rehabiliteringsforløp. Oppfølging og bistand i form av personlig assistanse, som omfatter praktisk bistand, opplæring eller støttekontakt, er kommunale tjenester som skal bidra til å utvikle og styrke evnen til å mestre hverdagen og boforholdet, og bør skje parallelt med øvrige hjelpetiltak fra kommunen og spesialisthelsetjenesten. I dette arbeidet har spesialisthelsetjenesten og kommunene i økende grad tatt i bruk ambulante og oppsøkende tilbud. De har blant annet gode erfaringer med å bruke aktivt oppsøkende behandlingsteam, ACT-team.

ACT-team står for "assertive community treatment-team". Teamene er tverrfaglig sammensatte og har høy kompetanse. Kommuner og helseforetak samarbeider om etablering og drift av slike team. Behandlere oppsøker, treffer og følger opp

15 Individuell plan er regulert i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, lov om arbeids- og velferdsforvaltningen, lov om barneverntjenester, lov om kommunale helse- og omsorgstjenester, lov om spesialisthelsetjenesten, lov om psykisk helsevern og lov om pasient- og brukerrettigheter.

16 Statens helsetilsyn: Tjenestetilbudet til rusmiddelmissbrukere. Oppsummering og vurdering av funn og erfaringer fra tilsynsaktiviteter i 2004-2006.

brukerne/pasientene i deres eget bomiljø eller der de befinner seg. ACT-teamene skal levere helhetlige helse- og omsorgstjenester. Teamene har også sosialfaglig kompetanse og utstrakt samarbeid med NAV. Dersom en nylig henvist bruker mangler en trygg og varig bolig, blir et samarbeid om å fremskaffe et godt boligtilbud det første ACT-teamet tar tak i. Funn fra evalueringen av ACT-team i Norge viser blant annet at behovet for innleggelse i psykisk helsevern reduseres, og mange opplever å få et bedre og tettere hjelpetilbud ut fra sine behov.¹⁷ Det å få hjelp på egne premisser, og tilgang til fleksibel oppfølging og behandling over tid, bidrar til at flere personer mestrer å bo i egen bolig og leve et godt liv i lokalsamfunnet. Erfaringene med bruk av ACT-team er under evaluering.

Bruken av ambulante og oppsøkende tiltak skal prioriteres i alle helseregioner for å sikre et bedre, mer samtidig og tilgjengelig tjenestetilbud. Ambulante og oppsøkende tiltak bør i årene framover tas i bruk flere steder og videreutvikles. Det er i dag mer enn 150 ambulante team innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert behandling (TSB). De samarbeider tett med kommunale etater for å tilrettelegge for at de mest

vanskeligstilte skal kunne mestre eget liv i egen bolig.

« Kommunene må ha kompetanse om boligsosialt arbeid og om individuelt arbeid i andres hjem. Dette betyr blant annet en oppfølgingstjeneste som kan gi god opplysning, råd og veiledning, praktisk bistand og individuell oppfølging i bolig.

(Fellesorganisasjonen)

Housing First er en bosettingsmodell som blir benyttet i flere land. Modellen er ment for de mest vanskeligstilte og ble først utviklet i USA på midten av 1990-tallet. Modellen bygger på en tverrfaglig metode som tar utgangspunkt i at bolig er et grunnleggende behov som alle har. Først når dette grunnleggende behovet er dekket, kan beboeren være i stand til å ta fatt på andre utfordringer. Boligen er med dette en forutsetning for å ha utbytte av for eksempel behandling for rusproblemer og/eller psykiske helseproblemer. Modellen har et sterkt brukerperspektiv ved at beboeren selv skal kunne påvirke hvor han/hun vil bo og avgjøre hvilke tjenester han eller hun skal få. Flere norske kommuner har i de senere årene etablert botilbud basert på prinsippene for Housing First.

¹⁷ Evaluering av 12 ACT team. Midtveisrapport 2012. Korus Øst og Akershus universitetssykehus.

Mål 3: Den offentlige innsatsen skal være helhetlig og effektiv

Det boligsosiale arbeidet skal ha høy kvalitet. Arbeidet skal være kunnskapsbasert, og vi skal rette innsatsen der behovene er størst. Det boligsosiale arbeidet er komplekst og krever bidrag fra flere sektorer og forvaltningsnivåer. Arbeidet må derfor være godt organisert på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer, og helhet og sammenheng må sikres på både strategisk og operativt nivå i kommune og stat.

Prioriterte innsatsområder:

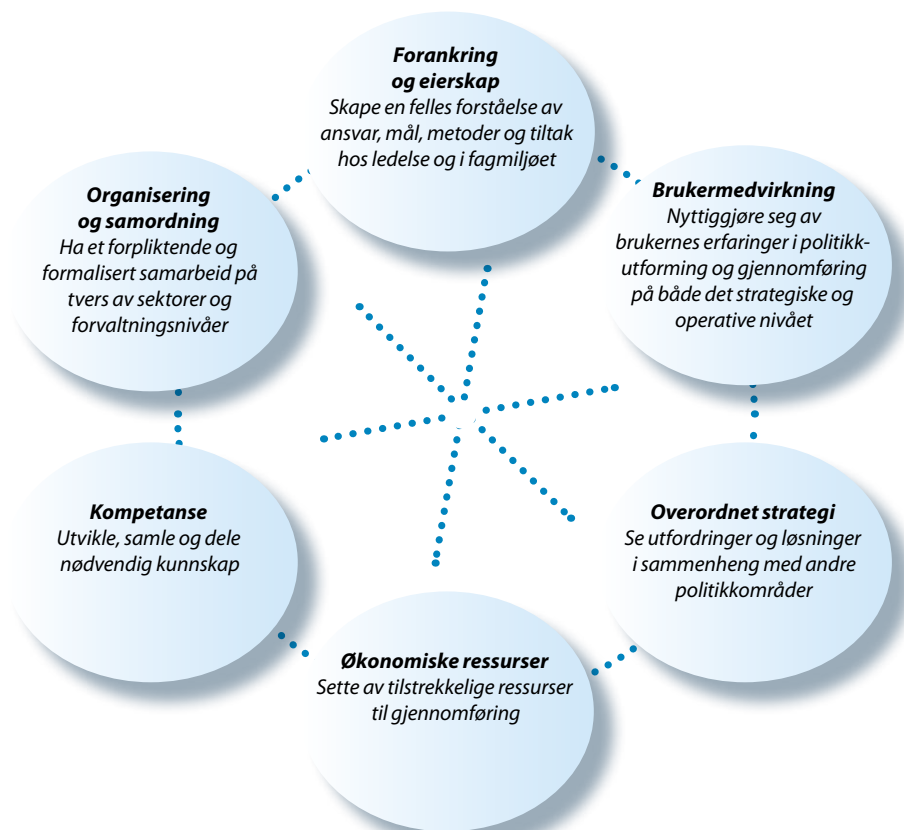
- sikre god styring og målretting av arbeidet
- stimulere til nytenkning og sosial innovasjon
- planlegge for gode bomiljøer

Sikre god styring og målretting av arbeidet

Program som metode brukes i dag på flere velferdsområder der tverrsektorielt samarbeid er nødvendig for å lykkes. Eksempler på dette er Husbankens boligsosiale utviklingsprogram og områdesatsinger. I arbeidet med strategien vil vi legge vekt på erfaringsoverføring fra eksisterende programmer og vurdere program som metode for å sikre en helhetlig tilnærming til arbeidet.

Styringsinformasjon gir innsikt i sammenhengen mellom ressursinnsats og resultater. God styringsinformasjon er derfor nødvendig for et målrettet og effektivt boligsosialt arbeid. Informasjonen skal blant annet gjøre de økonomiske ordningene treffsikre og hjelpe målgruppen. Mangel på god styringsinformasjon kan være en barriere for å forebygge boligproblemer og målrette tiltak.

Suksessfaktorer i det boligsosiale arbeidet¹⁸

¹⁸ I NOU 2011:15 *Rom for alle* trakk utvalget fram fem suksessfaktorer for det boligsosiale arbeidet. Brukermedvirkning er lagt til som en sjettede suksessfaktor.

Dokumentasjonen må motivere til forandring.

(Drammen kommune)

Flere kommuner etterspør statistikk som kan gi bedre informasjon om hva innsatsen gir av resultater. Rapporteringen i KOSTRA og rapporteringen på bruken av de statlige virkemidlene gir noe relevant informasjon, men disse dataene og bruken av dem må videreutvikles. Som en del av arbeidet med strategien skal direktoratene invitere med seg kommunesektoren i et nasjonalt prosjekt for å sammenstille og utvikle indikatorer som gir informasjon om målene i strategien.

Vi vil bidra til at bolig kan være tema i effektiviseringsnettverkene til KS. Effektiviseringsnettverkene er en arena for å analysere og sammenligne virksomheten i kommunene, og dermed bidra til videre utvikling. Nettverkene gir kommunene større innsikt i tjenestene sine, bedre grunnlag for mål, styring og ledelse, og økt brukerfokus og brukermedvirkning.

Oslo kommune har, blant annet i samarbeid med Husbanken, utviklet et saksbehandlingssystem for boligsosialt arbeid. Systemet skal først og fremst gi bedre kontinuitet i saksbehandlingen, slik at riktig hjelp gis til de som trenger det mest. Systemet gir også bedre oversikt over behovene i kommunen og kunnskap om hvilke resultater tiltakene gir. Systemet er også tilgjengelig for andre kommuner, og Husbanken kan hjelpe kommunene med å ta det i bruk.

I strategiperioden vil vi legge vekt på kunnskapsutvikling, kunnskapsdeling og læring, både på statlig, regionalt og lokalt nivå. Kunnskapsbaserte erfaringer om virksomme tiltak og metoder skal systematiseres og spres, og resultater av arbeidet skal dokumenteres. Vi vil initiere forskning som gir kunnskap om effektene av det boligsosiale arbeidet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Husbanken, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet legger alle til rette for kunnskapsutvikling, og enkelte av direktoratene stimulerer også til tilbud om etter- og videre-

utdanning i boligsosialt arbeid. Arbeids- og velferdsdirektoratet har ledet en arbeidsgruppe bestående av Helsedirektoratet og Husbanken som har gått gjennom utdanningstilbudene som finnes i dag. Med bakgrunn i dette arbeidet vil vi i strategiperioden vurdere hvordan vi kan samordne og ytterligere styrke kunnskapen om boligsosialt arbeid.

Vi vil også invitere med oss kommuner og andre samarbeidspartnere til nasjonale, nordiske og internasjonale nettverk for å øke kunnskapen om tiltak og metoder som gir effektene vi jobber for.

Stimulere til nytenkning og sosial innovasjon

Sosial innovasjon og sosialt entreprenørskap er relativt nye begreper i det boligsosiale arbeidet. Sosial innovasjon defineres gjerne som tiltak som er nyskapende, er mulige å implementere, møter sosiale behov, er mer effektive enn eksisterende løsninger, og som bidrar til å bedre samfunnets handlingsevne. Sosialt entreprenørskap kan forstås som en underkategori av sosial innovasjon, der løsningene rettes mot å løse samfunnsutfordringer, og der man gjerne tar i bruk metoder fra forretningsverdenen.

Foreløpig finnes det få eksempler på sosial innovasjon og sosialt entreprenørskap i det boligsosiale arbeidet.¹⁹ Samtidig kan det være et behov for å finne nye arbeidsmetoder innenfor deler av det boligsosiale arbeidet, spesielt der bolig og tjenester må ses i sammenheng. Som oppfølging av Meld. St. 29 (2012–2013) Morgendagens omsorg skal det utformes og utprøves nye modeller for framtidens institusjons- og boligløsninger.

Vi vil legge til rette for sosial innovasjon og sosialt entreprenørskap. Nytenkning og sektorovergrepene kan gi løsninger som har vært vanskelige å få til innenfor etablerte forvaltningsstrukturer. Det vil særlig bli lagt vekt på å stimulere til utvikling av nye bolig- og tjenestemodeller for utsatte unge og personer som har vært bostedsløse

¹⁹ Skog Hansen, I.L., A.S. Grødem og V. Bakkeli (2013): *Boligsosiale utfordringer og sosial innovasjon*. Fafo 2013.

over lang tid og gjentatte ganger. Vi vil også utrede nye modeller for hvordan vi mer effektivt kan fremskaffe boliger til bosettingsklare flyktninger.

Planlegge for gode bomiljøer

Det er behov for ytterligere nytenkning og fokus på samfunnsplanlegging som virkemiddel for å forebygge og redusere opphopning av sosial ulikhet. Dette er viktig både for å forebygge utvikling av nye utsatte bomiljøer, og for å styrke lokale, regionale og nasjonale myndigheters evne til å utvikle områder som er attraktive og tilgjengelige for grupper, også med ulike sosioøkonomiske ressurser. I strategiperioden vil vi identifisere og spre gode eksempler på hvordan kommuner kan ta boligsosiale hensyn i areal- og samfunnsplanleggingen.

« Det er viktig å huske at dersom kommunen skal kunne løse utfordringene på en god måte for de mest vanskeligstilte, må også boligpolitikken for "ordinære" husstander være velfungerende.

(Bergen kommune)

Kommunen skal legge til rette for god utforming av bygde omgivelser, gode bomiljø og gode oppvekst- og levekår.²⁰ Med gode bomiljø menes mange nok boliger, og boliger og nærmiljø av god kvalitet. Arealplanleggingen er et viktig verktøy for å fremme samfunnshensyn som inkludering, folkehelse og gode levekår. Kommunen kan blant annet sette krav til boligstørrelse og nærområdet for å motvirke at det blir store forskjeller i levekårene. Det at kommunale boliger ligger spredt, er med på å forhindre opphopning av levekårsproblemer. Regulering av nok tomter til boligformål bidrar også til å imøtekomme etterspørselen i befolkningen og dermed forebygge boligproblemer. Enkelte kommuner har egne lokalsamfunnskontakter som tilrettelegger for godt bomiljø og integrering i samarbeid med lokalmiljøet.

Kommunen skal ha nødvendig oversikt over helsetilstanden i befolkningen og de positive og negative faktorene som kan virke inn på denne.²¹ Dette forutsetter kunnskap om faktorer og

²⁰ Plan- og bygningsloven

²¹ Lov om folkehelsearbeid § 5

utviklingstrekk i miljø og lokalsamfunn som kan ha innvirkning på befolkningens helse. Boforhold er blant de faktorene som er aktuelle i en slik oversikt. Folkehelseinstituttet skal gjøre opplysninger fra nasjonale kilder tilgjengelig for kommunene og fylkeskommunene. Nasjonale data om bolig kan gjøres tilgjengelig for kommunen i statistikkbanken.

« *Et bærekraftig samfunn krever lokale tiltak der nabolag står i fokus. I utvikling av gode bomiljø må fellesskap få mer oppmerksomhet.*
(Fellesorganisasjonen)

I enkelte byer, bydeler eller boligområder er levekårsutfordringene store, vedvarende og sammensatte. I slike områder kan en felles innsats fra både stat og kommune være hensiktsmessig for å motvirke negativ utvikling. En forutsetning for at arbeidet lykkes, er at satsingene strekker seg over flere år. I

evalueringen av Groruddalssatsingen, som er den største av områdesatsingene, trekkes satsingens brede og tverrsektorielle tilnærming fram som positivt. Satsingen har skapt entusiasme blant innbyggerne, gitt økt deltakelse og økt aktivitet i nærmiljøet. Fysiske og sosiale tiltak har gitt synlige resultater i bo- og nærmiljø.

« *En bærekraftig utvikling er en robust og langsiktig prosess der fysiske og sosiale faktorer sees i sammenheng innenfor et område. Et godt bomiljø bør blant annet omfatte fysiske forhold som universelt utformede møteplasser, lekearealer, gode boliger og grønne områder, samt ivareta beboernes følelse av trygghet og tilhørighet. Et variert og lett tilgjengelig tjeneste- og servicetilbud som er basert på befolkningens behov er også viktig for et velfungerende lokalsamfunn.*
(Husbankens programbeskrivelse for Områdeløft)

Vanskeligstilte på boligmarkedet

I Norge har vi en gjennomgående høy bostandard. Åtte av ti eier boligen sin, boligene blir stadig bedre, og vi bor romsligere enn tidligere. Bolig er likevel et gode som ikke er likt fordelt. Husholdninger med lave inntekter bor trangere og oppgir oftere problemer med fukt og råte i boligen.

Vanskeligstilte på boligmarkedet er personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde et tilfredsstillende boforhold på egen hånd. Disse befinner seg i en eller flere av følgende situasjoner:

- er uten egen bolig
- står i fare for å miste boligen sin
- bor i uegnet bolig eller bomiljø

For de fleste vanskeligstilte er økonomi og finansieringsproblemer den største hindringen for å skaffe seg en bolig og bli boende. For andre kan det være vanskelig å skaffe seg en bolig som er tilpasset behovene deres, eller de trenger bistand for å kunne ivareta boforholdet. Andre igjen kan oppleve å bli utestengt fra boligmarkedet, eller de kan oppleve å være en uønsket nabo eller leietaker.

Boligutvalget (NOU 2011: 15 *Rom for alle*) anslo at det var om lag 150 000 personer som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Innvandrere er overrepresenterte. En høyere andel av de vanskeligstilte har en mer ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet enn befolkningen for øvrig. Beregningene viser at i underkant av 25 prosent av vanskeligstilte husstander er barnefamilier.

Vanskelige situasjoner på boligmarkedet

Er uten egen bolig

- personer som mangler tak over hodet kommende natt
- personer som er henvist til akutt eller midlertidig overnatting, for eksempel døgnovernatting, pensjonat, krisesenter
- personer som er under kriminalomsorgen og skal løslates innen to måneder, og som ikke har egen eid eller leid bolig
- personer som er i institusjon og skal skrives ut innen to måneder, og som ikke har egen eid eller leid bolig
- personer som bor midlertidig hos venner, kjente eller slektninger
- personer med oppholdstillatelse i asylmottak som ikke er bosatt innen de fastsatte tidsmålene (tre måneder for enslige mindreårige og barnefamilier, seks måneder for voksne uten barn) fra vedtak om opphold, til bosetting

Står i fare for å miste boligen

- personer som er begjært utkastet, eller som bor i en bolig som er begjært tvangssolgt
- personer uten gyldig leiekontrakt (som dermed ikke er beskyttet av husleieloven)
- personer med boutgifter som ikke står i rimelig forhold til inntekten

Bor i uegnet bolig eller bomiljø

- personer som bor hos foreldre/foresatte, og situasjonen er uønsket og oppleves som et problem for minst en av partene
- personer som bor i bolig med dårlig fysisk standard
- personer som bor i bolig som ikke er tilpasset deres spesielle behov
- personer som bor i for liten bolig
- personer som bor i et belastet bomiljø

Vanskeligstilte på boligmarkedet har ulike utfordringer og behov. Samtidig er det noen grupper som er overrepresenterte blant de vanskeligstilte, eller som er spesielt sårbare.

Enkeltpersoner og familier med lave inntekter

har større risiko enn andre for å komme i en vanskelig boligsituasjon ved endringer i utgifter og inntekter. Mens andelen i befolkningen med lav inntekt har vært forholdsvis stabil de senere årene, er det stadig flere enslige forsørgere og barnerike familier som har lave inntekter. Barn i familier med lave inntekter bor ofte dårligere og trangere enn andre, og de bor sjeldnere i en bolig som familien selv eier. Tidligere barnevernsbarn eller unge over 18 år med tiltak fra barnevernet er en utsatt gruppe, og de har oftere dårligere levekår enn andre.

Blant vanskeligstilte på boligmarkedet regnes også **flyktninger** på asylmottak som ikke har blitt bosatt i en kommune innen de fastsatte tidsmålene. Det er et nasjonalt mål at ventetida fra vedtak om innvilget oppholdstillatelse, til bosetting, ikke skal overstige tre måneder for enslige mindreårige og barnefamilier, og seks måneder for voksne uten barn. Mange flyktninger må vente lenge før de får startet på sin nye hverdag i en kommune. For enslige mindreårige går bosettingen raskere. Dess raskere flyktninger kan etablere seg i en kommune, dess raskere kan de delta i arbeids- og samfunnsliv.

Personer med nedsatt funksjonsevne har samlet sett dårligere levekår enn gjennomsnittet i befolkningen, blant annet i form av lavere utdanning, svakere arbeidstilknytning og dårligere økonomi. Få tilgjengelige boliger gjør at personer med nedsatt funksjonsevne har dårligere vilkår på boligmarkedet enn andre. Dette gjelder for eksempel personer med nedsatt bevegelighet, nedsatt syn og hørsel, nedsatt orienteringsevne eller miljøhemning. Bare 10 prosent av de eksisterende boligene er tilgjengelige for rullestolbrukere.²² Samtidig blir levealderen i Norge stadig høyere, og mange ønsker å bo hjemme så lenge mulig. Etterspørselen etter tilpassede boliger vil derfor øke i årene som kommer.

Blant personer med nedsatt funksjonsevne kan særlig personer med **utviklingshemning** ha behov for hjelp fra det offentlige til å skaffe seg en egnet bolig. Meld. St. nr. 45 (2012-2013) Frihet og likeverd - Om mennesker med utviklingshemning, gir en grundig omtale av bosituasjonen for utviklingshemmede. I tillegg til at det er få tilgjengelige boliger på det ordinære boligmarkedet, er mange utviklingshemmede avhengige av tjenester fra kommunen for å kunne mestre boforholdet. I slike tilfeller kan tjenestetilbudet legge føringer for lokalisering av boligen. Utviklingshemmede har ofte en stabil, men lav inntekt og gjerne trygd som eneste inntektskilde. Tilbakemeldinger fra pårørende tyder på at et betydelig antall utviklingshemmede i dag bor hjemme i påvente av at kommunen kan tilby en egnet bolig.

Antall **bostedsløse** har holdt seg på et mer eller mindre stabilt nivå siden første kartlegging i 1996.²³ I 2012 ble det registrert 6250 bostedsløse i Norge. Følgende definisjon av bostedsløshet er brukt i kartleggingene:

Som bostedsløs regnes personer som ikke disponerer eid eller leid bolig, men som er henvist til tilfeldige eller midlertidige botilbud, oppholder seg midlertidig hos nær slektning, venner eller kjente, personer som befinner seg under kriminalomsorgen eller i institusjon og skal løslates eller utskrives innen to måneder og ikke har bolig. Som bostedsløs regnes også personer uten ordnet oppholdssted kommende natt.

Den typiske bostedsløse er en enslig mann midt i trettiårene som lever av sosialhjelp eller andre offentlige ytelser, har lav utdanning og er uten arbeid. Det er rundt 2 prosent av de bostedsløse som er uten tak over hodet. Selv om antall bostedsløse har gått ned i Oslo og Bergen, er bostedsløshet vanligere i større kommuner enn i små. To av fem bostedsløse er registrert i en av de fire største byene.

22 Kilde: SSB, Folke- og boligtellingsen 2001

23 Dyb, E., K. Johannessen (2013): Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging. NIBR-rapport 2013:5. Oslo: NIBR.

Kartleggingen i 2012 viste også at antall bostedsløse barn har økt siden forrige kartlegging i 2008. I 2012 ble det registrert 679 barn som var bostedsløse sammen med foreldrene sine, mens det i 2008 ble registrert 400 barn. Om lag 30 prosent av disse oppholder seg på kriesesenter, og det er en høyere andel med et annet fødeland enn Norge sammenlignet med andre bostedsløse.

Rapportering fra kriesesentre viser at mange har vanskeligheter med å finne en egnet bolig etter å ha vært på kriesesenter. Dette gjelder særlig personer med manglende kunnskap om norske forhold og norsk språk, og som mangler et nettverk i Norge. Personer som har vært utsatt for menneskehandel, har ofte behov for langvarig oppfølging og trygge bosteder. Disse blir ofte boende lenger enn andre på kriesesentre.

KOSTRA har årlige tall på husstander som har oppholdt seg i et kommunalt midlertidig botilbud. I 2012 ble det rapportert 4 467 husstander med opphold i midlertidige botilbud, noe som er en økning på 15 prosent fra året før. 26 prosent av husstandene oppholdt seg i slike botilbud i mer enn tre måneder.

Andelen **unge bostedsløse** i alderen 18–25 år har stabilisert seg etter en økning i tidligere kartlegginger siden 1996.²⁴ I 2012 utgjorde de unge 23 prosent av alle bostedsløse. Bostedsløshet blant unge under 25 år går klart ned i de store byene, men det er fortsatt her det er flest unge uten bolig. Som gruppe er midlertidig unge klart overrepresentert i de mindre kommunene. Mer enn halvparten av de bostedsløse under 25 år bor hos venner og kjente – få bor i midlertidige botilbud og akutt-overnattingssteder. Akutt bostedsløshet er vanligere blant yngre enn eldre. Sammenlignet med alle bostedsløse er færre unge bostedsløse avhengige av rusmidler, mens andelen med psykisk sykdom er litt høyere. 5 prosent av de unge under 25 år og 13 prosent av de under 20 år hadde gått ut av barnevernets omsorg de siste seks månedene.

24 Dyb, E., K. Johannessen (2013): *Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2013:5. Oslo: NIBR.

Dette kan tyde på at de som går tidlig ut av barnevernets omsorg, kan ha større risiko for bostedsløshet.

En del **innsatte** i norske fengsler løslates uten å ha et eget sted å bo. Straffedømte har generelt dårligere levekår enn befolkningen ellers. En forholdsvis stor andel har lav utdanning, svak tilknytning til arbeidsmarkedet, dårlig økonomi, dårlig helse, rusproblemer og oftere psykiske problemer eller utviklingshemning enn den øvrige befolkningen. Ved soningsstart er en tredjedel uten bolig, mens tallet har økt til to tredjedeler ved fullført soning. Dette innebærer at en av tre innsatte mister boligen sin under soningen.

Personer med rusavhengighet og/eller psykiske lidelser er overrepresentert blant bostedsløse. Kartleggingen fra 2012 viser at det er 54 prosent av de bostedsløse som er avhengige av rusmidler, og 38 prosent har psykiske lidelser. Personer med rusavhengighet og personer med psykiske lidelser er de som oftest er bostedsløse over lang tid (mer enn 6 måneder). Kartleggingene av bostedsløse, tilsynsrapporter og en brukerundersøkelse²⁵ har vist at kommunene mangler egnede boliger og tilstrekkelig kapasitet for å drive kvalitativt gode oppfølgingstjenester i bolig. Dette gjelder også personer som er i et behandlings- eller rehabiliteringsforløp, herunder personer i legemiddel-assistert rehabilitering (LAR). En av fire bostedsløse har en såkalt ROP-lidelse.²⁶ Disse personene har ofte flere og kompliserte behov og faller mellom ulike tiltak som hjelpeapparatet kan tilby.

25 Kunnskapssenteret. PasOpp-rapport 2013 – Brukerundersøkelse. Pasienterfaringer med døgnopphold innen tverrfaglig spesialisert rusbehandling – resultater etter en nasjonal undersøkelse i 2013

26 ROP-begrepet brukes om personer som både har ruslidelser og psykiske lidelser. En kombinasjon av disse lidelsene blir også omtalt som "dobbeltdiagnose".

Ansvar og oppgaver i det boligsosiale arbeidet

Kommunens ansvar og oppgaver

Det er kommunene som har hovedansvaret for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Ansvaret er hjemlet i følgende lover og bestemmelser:

Lov om folkehelsearbeid skal bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse, herunder utjevner sosiale helseforskjeller. Folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse. I lovens § 5 stilles det krav til kommunens ansvar for å ha oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer som virker inn. Bolig er nevnt som en av faktorene (§ 7).

Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester regulerer kommunens ansvar for å sørge for at personer som oppholder seg i kommunen, tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. Oppfølging og bistand i form av personlig assistanse, som omfatter praktisk bistand, opplæring eller støttekontakt, er kommunale tjenester som skal bidra til å utvikle og styrke evnen til å mestre hverdagen og boforholdet. Kommunene skal medvirke til å skaffe boliger til personer som ikke selv kan ivareta sine interesser på boligmarkedet, blant annet boliger med særlig tilpasning og med hjelpe- og vernetiltak for de som trenger det på grunn av alder, funksjonshemning eller av andre årsaker (§ 3-7).

Lov om planlegging og byggesaksbehandling skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Loven skal bidra til god forming av bygde omgivelser, gode bomiljøer og gode oppvekst- og levekår i alle deler av landet.

Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen regulerer kommunale oppgaver og tjenester som NAV-kontoret skal utføre. Formålsbestemmelsen uttaler blant annet at loven skal bidra til at den enkelte skal leve og bo selvstendig. Det følger av § 15 at kommunen i arbeids- og velferdsforvaltningen skal medvirke til å skaffe boliger til vanskeligstilte personer som ikke selv kan ivareta sine interesser på boligmarkedet.

NAV-kontoret er forpliktet til å finne midlertidig botilbud til de som ikke klarer det selv (§ 27). Tjenester som retten til opplysning, råd og veiledning, herunder økonomisk rådgivning (§ 17), samt økonomisk stønad (§ 18), individuell plan (§ 28) og kvalifiseringsprogram (§ 29) er også viktige tjenester i det boligsosiale arbeidet.

Arbeids- og sosialdepartementet (ASD)

ASD har blant annet ansvar for sosiale tjenester og tiltak for sosial inkludering, hjelpemidler og tilpasning i bolig for personer med varig nedsatt funksjonsevne, og arbeidsrettede tiltak. Departementet har også ansvar for å koordinere regjeringens innsats mot fattigdom.

Underliggende virksomheter som bidrar i det boligsosiale arbeidet:

- **Arbeids- og velferdsdirektoratet (AVDir)** ivaretar ulike oppgaver på sosial- og levekårsområdet, både knyttet til de statlige og de kommunale ansvarsområdene i arbeids- og velferdsforvaltningen. Direktoratet skal også bidra til regjeringens arbeid med å redusere ulikheter i levekår, utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og bekjempe fattigdom. Oppgaver av betydning for boligsosialt arbeid er tolkning og forvaltning av lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, samt informasjon og råd og veiledning i regelverket og forvaltning av blant annet tilskudd til boligsosialt arbeid.
- **NAV Hjelpemiddelsentralene** har et overordnet og koordinerende ansvar for hjelpemidler i fylkene. Hjelpemiddelsentralene har også ansvar for veiledning av både brukere og kommuner når det gjelder spørsmål om hjelpemidler og tilrettelegging.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD)

BLD har et overordnet ansvar for politikk som skal fremme gode oppvekstvilkår for barn og ungdom, inkludert barnevernet, og å gi innvandrere og deres barn like muligheter til å delta og bidra i arbeids- og samfunnsliv. Barnevernet skal sikre at barn og unge

som lever under forhold som kan skade helsen og utviklingen deres, får nødvendig hjelp til rett tid, blant annet ettervern opptil fylte 23 år. BLD har ansvar for bosetting av flyktninger i kommunene. Departementet har også ansvar knyttet til arbeid med personer med funksjonsnedsettelse, forbrukerinteresser, familie- og samliv, kjønnslikestilling og antidiskriminering.

Underliggende virksomheter som bidrar i det boligsosiale arbeidet:

- **Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet** (Bufdir) er et fagdirektorat for barnevern, familievern, likestilling og ikke-diskriminering, samt vold og overgrep i nære relasjoner. Direktoratet har ansvar for den faglige og administrative ledelsen og driften av det statlige barnevernet og familievernet, og driften av omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år. Direktoratet styrer Bufetats fem regioner, som yter tjenester innen barnevern, familievern og på adopsjonsområdet.
- **Integrerings- og mangfoldsdirektoratet** (IMDi) har som en av sine hovedoppgaver å bosette personer som har fått opphold i Norge, men som venter i statlige mottak. Hvert år ber IMDi norske kommuner om å ta imot et visst antall flyktninger. IMDi har en veiledende og faglig rolle overfor kommunene i deres integreringsarbeid, i tillegg til rollen som tilskuddsforvalter.

Helse- og omsorgsdepartementet (HOD)

HOD har det overordnede ansvaret for helse- og omsorgstjenester. Departementet har blant annet ansvar for spesialisthelsetjenesten, primærhelsetjenesten, og pleie- og omsorgstjenester. Departementet har også ansvar for å koordinere regjeringens rusmiddelpolitikk.

Underliggende virksomheter som bidrar i det boligsosiale arbeidet:

- **Hesledirektoratet** er faglig forvaltningsorgan på helse- og omsorgsområdet, og har delegert myndighet på noen områder av

helse- og omsorgslovgivningen. Direktoratet har blant annet et faglig ansvar for helse- og omsorgstjenester hos fylkesmennene.

- **De regionale helseforetakene** har ansvar for spesialisthelsetjenesten – jf. lov om spesialisthelsetjenesten – og helseforetakenes "sørge for"-ansvar for å tilby befolkningen i regionen de spesialisthelsetjenestene de har rett til og behov for. I dette ligger også å tilby polikliniske tjenester, ambulante/oppsøkende tjenester til pasienter med psykiske lidelser / rusavhengighet. Oppfølging av pasienter i egen bolig er både et kommunalt ansvar og et ansvar som spesialisthelsetjenesten har i samarbeid med kommunene.

Justis- og beredskapsdepartementet (JD)

Justis- og beredskapsdepartementets viktigste oppgaver er å styrke tryggheten i Norge, sørge for den enkeltes rettssikkerhet, og se til at justissektorens tjenester er oppdaterte og tilgjengelige for publikum.

Underliggende virksomheter som bidrar i det boligsosiale arbeidet:

- **Kriminalomsorgsdirektoratet** har ansvar for den faglige og administrative ledelsen av kriminalomsorgen, som blant annet omfatter fengsler og friomsorgskontorer. Kriminalomsorgen skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte og innsatte i varetekt får de tjenestene som loven gir dem krav på. Kriminalomsorgen skal ved forberedelse av løslatelse ta kontakt med offentlige myndigheter, organisasjoner og privatpersoner som kan yte bistand for å oppnå blant annet ordnede boforhold.
- **Politidirektoratet** har ansvar for Namsmannen. Krav som innføres ved tvangsfullbyrdelse, kan for eksempel være utkastelse fra bolig (krav på fravikelse) ved mislighold av husleieavtalen.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD)

KMD har ansvar for å iverksette den statlige bolig- og bygningspolitikken, blant annet den sosiale boligpolitikken. KMD forvalter virkemidler som skal bedre boforholdene for personer og husstander med svak økonomi og særskilte boligbehov.

Underliggende virksomheter som bidrar i det boligsosiale arbeidet:

- **Husbanken** skal styrke kommunenes forutsetninger for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet. Husbanken har ansvaret for økonomiske virkemidler som bostøtte, tilskudd til etablering, startlån, tilskudd og lån til utleieboliger, tilskudd til tilpasning og boligsosialt kompetansetilskudd. Siden 2009 har Husbanken inngått langsiktige og forpliktende samarbeid med kommuner med store boligsosiale utfordringer.
- **Husleietvistutvalget** er et tvistløsningsorgan for alle typer tvister som hører inn under husleieloven.

Fylkesmannen

Fylkesmannen er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Stortinget og regjeringen.

Fylkesmannen bidrar i forvaltningen av flere kommunerrettede tilskudd:

- under ASD: deriblant tilskudd til boligsosialt arbeid og tiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier
- under HOD: deriblant tilskudd til kommunalt rusarbeid

Oversikt over statlige tilskudds- og låneordninger

Husbanken

- **Bostøtte** skal sikre de som har lave inntekter og høye bostgifter, en egnet bolig. Bostøtten skal hjelpe vanskeligstilte både til å skaffe og beholde en bolig.
- **Boligsosialt kompetansetilskudd** skal bidra til å heve kompetansen innenfor boligsosialt arbeid og boligsosial politikk.
- **Grunnlånet** skal fremme universell utforming og miljø i nye og eksisterende boliger, finansiere boliger til vanskeligstilte og andre i etableringsfasen, og sikre nødvendig boligforsyning i distriktene.
- **Investeringstilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser** skal stimulere kommunene til å fornye og øke botilbudet for personer med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester, uavhengig av alder, diagnose eller funksjonshemning. Tilskuddet kan gis til oppføring, kjøp, ombygging, utbedring, leie eller annen framskaffelse av heldøgns pleie- og omsorgsplasser etter lov om kommunale helse- og omsorgstjenester.
- **Startlån** er et behovsprøvd lån for de med langvarige bolig- og finansieringsproblemer. Kommunene tildeler startlånet med lånemidler fra Husbanken.
- **Tilskudd til bolig-, by- og stedsutvikling** skal bedre de fysiske omgivelsene, stimulere til økt deltakelse i nærmiljøet og motvirke negativ utvikling i et område. Husbanken forvalter ordningen, og tilskuddet går til tiltak i områder i Oslo, Bergen og Trondheim.
- **Tilskudd til etablering** skal bidra til at vanskeligstilte kan kjøpe og beholde egen bolig. Tilskuddet er ofte en toppfinansiering når en bolig skal finansieres.
- **Tilskudd til utleieboliger** skal bidra til flere egnede utleieboliger for vanskeligstilte på boligmarkedet. Tilskuddet går til både kjøp, utbedring og bygging av boliger.
- **Tilskudd til tilpasning av bolig** skal bidra til å sikre egnede boliger til personer med nedsatt funksjonsevne. Tilskuddet er økonomisk behovsprøvd.
- **Tilskudd til heis** kan gis til eiere av eksisterende boligeiendommer med minst tre etasjer. Det kan gis tilskudd til konsulentbistand til prosjektering av heis og kostnadsoverslag for installering av heis samt tilskudd til installering av heis.
- **Tilskudd til tilstandsvurdering** skal bidra til bedre bomiljø og levekår ved å foreta en grundig tilstandsvurdering ved bolig- og miljøfornyelse.

Arbeids- og velferdsdirektoratet

- **Tilskudd til økonomisk rådgiving** har som formål å stimulere til interkommunalt samarbeid, i utgangspunktet for de minste kommunene.
- **Tilskudd til boligsosialt arbeid** skal styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene slik at de bedre kan ivareta den enkeltes behov for oppfølging i bolig. Viktige innsatsområder er å bidra til redusert bruk av midlertidige botilbud, legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt og tiltak overfor ungdom og yngre voksne i etableringsfasen.
- **Tilskudd til tiltak mot barnefattigdom** skal bidra til å forebygge og redusere fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge ved å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunen. Det skal legges vekt på tiltak som bidrar til aktivitet og deltakelse blant utsatte barn og unge.

- **Tilskudd til utsatte unge** skal bidra til å iverksette utviklingsarbeid overfor unge i risikosoner. Innsatsen tar utgangspunkt i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen og skal bidra til å iverksette modellforsøk og utviklings- og kompetanseforsøk overfor utsatt ungdom.
- **Tilskudd til frivillige organisasjoner** og **Tilskudd til prosjekter og aktiviteter** skal bidra til å styrke dialogen og samarbeidet med frivillige organisasjoner som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon og som er representanter for vanskeligstilte. Ordningene skal også styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid for å bekjempe fattigdom og sosial ekskludering i Norge.
- **Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner og private stiftelser** skal stimulere til utvikling av nye tiltak og metoder for aktivisering og arbeidstrening av vanskeligstilte.
- **Tilskudd til sosialt entreprenørskap** skal stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap rettet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon i Norge. Sosialt entreprenørskap innebærer etablering av virksomheter som har som mål å løse sosiale eller samfunnsmessige problemer og behov, og som bruker metoder og verktøy fra forretningsverdenen for å nå målene.
- **FARVE** er AVdirs program for forskning og forsøksvirksomhet. FARVE skal bidra til å fremme utvikling og gjennomføring av en kunnskapsbasert arbeids- og velferdspolitikken gjennom tilskudd til forsøk og forskningsprosjekter, samt formidling av funn og resultater fra prosjekter som får støtte.

NAV Hjelpemiddelsentral forvalter **ordningen med hjelpemidler for personer med nedsatt funksjonsevne** og andre, herunder utstyr til bolig.

Hesledirektoratet

- **Tilskudd til kommunalt rusarbeid** skal bidra til en kapasitetsøkning i det samlede kommunale arbeidet på rusmiddelfeltet, blant annet åpne flere mottakssentre i de større byene, sømløs overgang fra avrusing til rehabilitering og ettervern fra første dag etter endt avrusing og behandling, supplert med øvrige hjelpetiltak.
- **Tilskudd til private og ideelle organisasjoner** som driver tjenester skal bidra til å støtte opp om frivillige eller ideelle organisasjoner som driver institusjonsbaserte dag- og døgntiltak med oppfølging og rehabilitering av personer med rusproblemer. Tiltakene det gis tilskudd til, skal være et supplement til det offentlige tiltaksapparatet og bidra til å styrke og samordne samfunnets samlede innsats overfor målgruppene.
- **Tilskudd til psykisk helsearbeid i kommunene** skal styrke tilbudet til brukere med store tjenestebehov ved å utvikle mer helhetlige og samtidige tjenester fra ulike sektorer og nivåer.
- **Tilskudd til samarbeid om utskrivningsklare pasienter** innen rus er et tilskudd for å styrke samarbeidet mellom rusinstitusjoner innen tverrfaglig spesialisert rusbehandling og kommunene om utskrivningsklare pasienter.
- **Tilskudd til utprøving av samhandlingsmodeller** skal bidra til å utvikle modeller for samhandling som skal sikre personer med rusproblemer og/eller alvorlige psykiske lidelser helhetlige, fleksible og individuelt tilpassede behandlings- og oppfølgingstjenester.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

- **Integreringstilskuddet** skal gi rimelig dekning av de gjennomsnittlige merutgiftene kommunene har ved bosetting og integrering av flyktninger det året de blir bosatt, og de neste fire årene.
- **Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap** skal sikre at kommunene tilbyr opplæring til voksne innvandrere med rett og plikt til slik opplæring, slik at de lærer tilstrekkelig norsk til å fungere i arbeids- og samfunnslivet.

I tillegg finnes det egne tilskudd til kommuner som bosetter flyktninger med særskilte behov, flyktninger over 60 år og enslige mindreårige flyktninger.

Kommunene kan søke om utviklingsmidler til økt kvalitet og bedre resultatopptåelse i integrerings-

arbeidet med vekt på opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Kommuner med minst 750 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre kan også søke om tilskudd til Jobbsjansen. Formålet med tilskuddsordningen er å kvalifisere innvandrere som ikke har tilknytning til arbeidslivet, etter modell av introduksjonsordningen.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) og Bufdir forvalter flere tilskuddsordninger, blant annet barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn, nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom og støtte til oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom.

Det finnes også en refusjonsordning for kommunale utgifter til barnevernstiltak knyttet til mindreårige asylsøkere og flyktninger.

Utgitt av:
Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: H-2312 B
Design: Magnolia design as
Forsidefoto: NTB scanpix
Trykk: Grøset Trykk 03/2014 - opplag 2000